

британського романтизму, модернізму і постмодернізму, шляхом лінгвокогнітивного і поетико-когнітивного аналізу визначеної тропеїки, що передбачає застосування когнітивно-дискурсивних стратегій інтерпретації смислу поетичної моделі світу, а саме: реконструкцію аксіологічно навантажених художніх концептів як складників поетичної моделі світу, моделювання концептуальних тропів як когнітивного підґрунтя формування поетичної моделі світу та конструювання концептуальних блендів як емергентних когнітивних структур втіленого розуміння у поезиці британського романтизму, модернізму і постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкровна І. О. Комунікативна структура поетичного тексту (семантичний та прагматичний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1999. 20 с.
2. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста : словарь-тезаурус. Москва : Флинта, Наука, 2009. 384 с.
3. Загнітко А. Лінгвістика тексту : хрестоматія. Донецьк : ДонНУ, 2009. С. 81 – 86.
4. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. Москва : “Языки русской культуры”, 1996. С. 23 – 114.

УДК 81' 373. 21 : 930 : 159. 953. 2

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-2-09>

УРБАНОНІМИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Павленко І. Я., д. філол. н., професор

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

irinaznu@gmail.com

Стаття присвячена філологічним (насамперед лінгвістичним) аспектам вивчення історичної та культурної пам'яті. Дослідження спирається на думку про відбиття на мапі сучасного міста декількох, інколи ворогуючих між собою, типів історичної пам'яті, закодкованої у пам'ятках матеріальної культури. Водночас формулюється гіпотеза про надзвичайні можливості урбанонімії як засобу творення мнемонічного коду. На матеріалі зіставлення старих та нових годонімів оновлення топонімікону Запоріжжя під час упровадження заходів з декомунізації розглянуто зміни у номінації об'єктів міського простору, пов'язані з процесами трансформації та кореляції пам'яті про минуле й формуванням певних векторів знання про сьогодення країни й міста.

Ключові слова: історична пам'ять, культурна пам'ять, мнемотор, мнемонічний код, топонім, урбанонім, хоронім, годонім.

URBANONYMS AS A MEANS OF FORMING HISTORICAL MEMORY

Pavlenko I.Ya., Doctor of Philology, Professor

Zaporizhzhia National University,

Zhukovsky Str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

The article is devoted to the philological aspects of studying the correlation of urban and historical and cultural memory. The research is based on the idea of reflecting on the map of a modern city several, sometimes warring ones, types of historical memory encoded in the monuments of material culture. At the same time, the idea of the extraordinary opportunities of urbanism as a means of creating a mnemonic code is articulated. On the comparison of old and new gadons, updating of the toponymic of Zaporizhzhia during the implementation of measures on decomunization, it was considered how changes in the nomination of urban space objects are associated with processes of transformation and correlation of memory of the past and the formation of certain vectors of knowledge about the present country and cities. The analysis of changes in the toponymic of the city has shown that the abandonment of the old names associated with the sacralization of communist ideology, Soviet history and its leaders, launches the process of forgetting, as visual and sound signs of memory disappear. At the same time,

mechanisms are created for a new perception of the past and the formation of a positive perception of the modern one. New urbanites consolidate knowledge of the Cossacks and guardians of the memory of the steppe knights, restore the memory of the life and activity of the Mennonites in our land and their role in the development of the economy of the region, make a memory of the persons whose activities were a significant contribution to the development of industry and the infrastructure of Oleksandrivsk, later Zaporizhzhia, form the idea of the heroic history of the region's continuity, creating a memory of the heroic and patriotic paradigm of the present. The number of urban-related areas associated with industry and labor specialties has undergone little change, as the image of the industrial city of Zaporizhzhia has always been. New urbanities create an image of the city of intelligence, inventions, science, literature and art. Thus, in a certain way, the city's space helps to form and / or correct the historical memory of its inhabitants.

Key words: historical memory, cultural memory, mnemotope, mnemonic code, toponym, urbanist, bacon, hodonim.

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!..
Т. Г. Шевченко*

У пострадянському гуманітарному дискурсі значна увага приділяється питанням змісту, типів, функціонування, декодування та формування (як це не парадоксально) знання про минуле. Значною мірою зацікавленість питаннями історичної пам'яті зумовлена тезою про взаємозв'язок минулого з майбутнім, впливом інтерпретації минулого на процеси державотворення сьогодення та майбутнього нашої країни. У цьому сенсі дуже важливо, яка історична пам'ять буде акцентована у наступних поколіннях, що і як вони знатимуть про наше минуле і сучасне. Отже, варто не лише вивчати історію, але і розуміти, як продукується та/або коригується знання про минуле, і формувати уявлення про те, що з часом перетвориться на минуле.

У нашій країні дослідження історичної пам'яті ускладнюється її багатовекторністю і, що найважливіше, різними ідеологічними та соціокультурними підходами до інтерпретації минулого. За спостереженнями В. Артюх, підтриманими й іншими дослідниками, складність ситуації полягає в тому, що “в спільноті, що являє собою народ однієї країни, функціонує декілька різних за змістом канонів “історичної пам'яті” [2, 3, 21].

Певною мірою узагальнюючи дослідження простору пам'яті, відповідно спираючись на досвід попередників, А. Кирдон зазначає, що “у межах того ж самого соціального простору може існувати кілька просторів пам'яті. Простір пам'яті переструктурується відповідно до заданого дискурсу, мотивів, умов, контексту, ситуації, емоцій, ментальних інтенцій, характеристики подієвого ряду тощо” [14, с. 27]. Часто це відбувається не без допомоги державних структур та офіційних заходів. На думку Д. Андреева й Г. Бордюгова, “простір пам'яті є адресною фокусованою актуалізацією минулого для потреб сучасного” [1, с. 7], чим зумовлена його варіабельність та насиченість різними смислами. У сучасній суспільній свідомості існують і декілька версій історії України, передусім це стосується подій 20-го ст., а отже, і протиріччя, і суперечки між носіями та симпатиками різних, а іноді просто по-різному сфокусованих історичних дискурсів.

Історичну пам'ять активно досліджують історики, соціологи, філософи, психологи, політологи тощо. Вивчаються питання її сутності та різновидів, механізмів формування та функціонування, складові та соціальні функції, зв'язок з національною та регіональною ідентичністю, роль у формуванні ідентичності, кореляції індивідуального знання про минуле, офіційної історії та суспільного досвіду тощо [3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20].

Не так давно з'явилася стаття про кореляцію історичної свідомості та міського топонімікону І. Б. Гирич “Київська топоніміка як вияв історичної свідомості”, у якій “розглянуто ідеологічну практику радянського та сучасного урядів у топоніміці Києва” [9]. Предметом дослідження є усталений (до 2013 року – часу виходу статті) корпус топонімів нашої столиці. Зі зрозумілих причин динаміка сучасних змін не потрапила в поле зору автора, як не розглядався філологічний аспект зазначеної проблеми.

Водночас проблема історичної пам'яті є й проблемою філологічною і не лише на рівні дискусій про державну мову, простір використання мов національних меншин, мовної політики у галузі освіти, українськомовного контенту засобів масової інформації або історизму художньої літератури чи конкретного твору тощо.

Історична пам'ять особистості значною мірою формується у повсякденні, на що мало хто звертає увагу. На неї впливають розповіді представників старших поколінь, перегляд родинних альбомів, збережені сімейні реліквії, простір, який нас оточує. І це не лише місця, пов'язані з офіційними та неофіційними комеморативними практиками або особистими спогадами, але й звичайний міський або селищний ландшафт, маркований назвами вулиць, провулків, проспектів, парків, мостів, підприємств, закладів тощо. А отже, називання міських топооб'єктів – урбанонімія – значною мірою впливає на формування або коригування історичної пам'яті, творення нових знань про минуле, або спростування того, що вважали достовірними історичними фактами. По-різному маркований та закодований у слові простір викликає й різні асоціації та погляди на минуле.

У студіях над питаннями культурної пам'яті відомої німецької дослідниці Алейди Ассман йдеться, зокрема, й про те, що міські топоси можуть сприйматися як чужі, а можуть сприяти пригадуванню того, що, здавалося б, давно забулося, утратилося у вирі подій [3, с. 81]. Розглядаючи ландшафти пам'яті у міському просторі, українська дослідниця Г. Фесенко звертається до дослідження культурно-історичних об'єктів як форм, що “узагальнюють пам'ять про певні групи чи окремих осіб, а також спогади про певні події та періоди. Дуже часто сама місцевість, де розміщується знак (пам'ятник), може бути простором пам'яті культури” [26, с. 57].

У роботах обох дослідниць йдеться про знакову сутність та мнемотехнічну роль топооб'єктів, але знаки можуть бути не лише просторовими. Слово – також і найперше знак, універсальний носій інформації. Словесне маркування простору також породжує або формулює спогади про певні події. Навіть за відсутності певних просторових об'єктів – пам'ятників, будов, меморіальних табличок – лише офіційні та неофіційні назви топооб'єктів засвідчують характер та функціонування культурно-історичної пам'яті.

Старі й нові урбаноніми нашого міста засвідчують різноманітність та різновекторність взаємодії між минулим та сучасним, формування водночас нового погляду на історію, різні шари минулого, та закріплення знання про відносно недалеко минуле. Творення системи (саме так!) урбанонімів є одним із засобів створення культурної території, оскільки назви складників міського ландшафту є знаками певних місць пам'яті та/або творенням історичного знання, його окремих складників, фрагментів тощо. Фактично штучно введені урбаноніми є засобом цілеспрямованого конструювання меморіального простору, сприяють творенню єдиного історико-культурного ландшафту міста.

Мета статті – дослідити, які зміни на топонімічній мапі Запоріжжя відбулися у 2015 та наступних роках, та як оновлення назв об'єктів міського простору пов'язані з процесами змін та кореляції історичної та культурної пам'яті про минуле й з формуванням знання про сьогодення країни й міста.

Відповідно, об'єктом дослідження стали виключно урбаноніми, які зникли з офіційної мапи міста (у неофіційному вжитку вони функціонують і деякі залишаться ще надовго), та нові офіційні назви міських топооб'єктів.

Переименування площ, парків, вулиць відбувалося постійно. Наприклад, бульвар у центрі міста з 1949 по 1989 р. називався іменем одіозного радянського партійного діяча Андрія Жданова, а за часів перебудови був названий бульваром Шевченка (у неофіційному, переважно молодіжному мовленні – БШ [БеШа]). Площа неподалік від нього носила назву “12 Апреля” (український варіант практично не використовувався) на честь Дня космонавтики, але у 2005 р. після реконструкції вона була названа іменем загиблого мера Запоріжжя

Олександра Поляка. Але перейменування, що сталися до прийняття Закону України від 09.04.2015 і відбиті та проаналізовані у вельми інформативному та ретельному дослідженні Запорізької обласної універсальної бібліотеки [7], мають стати предметом окремої наукової студії.

Згідно з твердженням Б. Верлена, сам простір не наділений смыслом, що конститує соціальні факти. Осмисленості він набуває лише за певних соціальних умов у процесі здійснення цілеспрямованих дій [6, с. 27]

Назва вулиці – це один із способів заповнення простору інформацією, надання йому певних смислів. Перейменування, що здійснюється у процесі декомунізації, є одним із інструментів формування нової моделі простору пам'яті, зміни вектора запам'ятовування/пригадування та забуття або коригування кодів, що творилися в попередній період.

Надання нової назви – наділення простору новим смыслом, творення нової системи координат. Її закріплення відбувається через сферу почуттів, оскільки нейтральне ставлення до зміни звичних назв практично неможливе, а отже, й нова назва вулиці викликає найчастіше необхідність подолання внутрішнього супротиву, поєданого з осмисленням причин перейменування та формування власної аргументації доцільності/недоцільності, а отже, й погодження/непогодження з тим, що відбувається. У будь-якому разі формується нове або доповнюється/коригується попереднє знання, і подія (перейменування), як і її внутрішня мотивація та зміст нового топоніму, стає частиною пам'яті конкретної людини та громади. Отже, статус перейменованого простору також змінюється. Чим масштабніші зміни у топоніміконі місцевості, тим суттєвіші зрушення у семантиці простору.

Під час зміни запорізького урбанімікону з мапи міста зникли всі назви, пов'язані з іменами, що входять до “Списку осіб, які підпадають під закон про декомунізацію”. Згідно з матеріалами сайту Українського інституту національної пам'яті, “це – список прізвищ осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР, інших союзних або автономних радянських республік. Названі співробітники НК – ДПУ – НКВС – КДБ, а також діячі комуністичної партії, Жовтневого перевороту 1917 року. Також під декомунізацію потрапляють ті, хто встановлював радянську владу в Україні, переслідував учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті” [24]. На сайті зазначено, що “Список створений істориками для зручності місцевих громад, які обирають нові імена комуністичним вулицям згідно із Законом України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”. В оприлюдненому варіанті у списку 520 прізвищ, але він постійно поповнюється.

Значна частина урбанонімів Запоріжжя замінені саме через те, що відантропонімні найменування були пов'язані з особами, котрі входили до цього списку. Водночас замінено й деякі назви, утворені від прізвищ людей, яких немає у зазначеному списку: вул. Дроб'язка, вул. Малиновського тощо.

З мапи міста зникли три хороніми: два відантропонімні (Ленінський район, Орджонікідзевський район) та один, що походив від сакралізованої в радянські часи події (Жовтневий). Натомість з'явився відгідронімний хоронім, який відповідає місцезнаходженню району – Дніпровський, повернулася історична назва місцевості, і район, на території якого колись було козацьке поселення, згодом село Вознесенка, зараз названий Вознесенівським (у назві збереглися і пам'ять про козаччину, і назва церкви, за якою отримало назву село), а територія, з якої починався колишній Олександрівськ, тепер найменована Олександрівським районом [8, 23, 25. Далі все за цими джерелами]. Отже, новітні хороніми встановлюють зв'язок між минулим та сучасним Запоріжжя, історією та географією міста.

Відбулася зміна декількох агоронімів: площа Леніна, що розташовувалась у кінці проспекту Леніна перед в'їздом на Дніпрогес ім. Леніна, поблизу річкового порту ім. Леніна, зараз отримала назву площі Запорізької, площа Радянська (Советская) стала площею Університетською, площа ім. 60-річчя СРСР отримала ім'я очільника будівництва Дніпрогесу Олександра Васильовича Вінтера. Раніше його ім'я мав лише бульвар на Правому березі.

Змінили назви деяких скверів та парків: парк ім. Дроб'язка став Студентським, оскільки колишній будинок культури ім. Дроб'язка став навчальним корпусом Запорізького національного університету. Парк, розташований біля будинку культури ПАТ “Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат”, раніше відомого як “БК імені Кірова”, відповідно, парк також носив ім'я Кірова, став парком імені Сагайдачного (була пропозиція одного з депутатів Запорізької міської ради назвати парком ім. Джона Леннона, але в загальну парадигму перейменувань згадка про легендарного фронтмена “Бітлз” вочевидь не вписувалась). Сквер імені 50-річчя СРСР перейменовано на сквер Валентина Яланського, скверові Чекістів повернули стару назву – Платонівський.

Відбулася зміна назв деяких провулків: пров. Якіра став Весняним, КІМу – Оздоровчим, Гая – Родинним. У нових назвах, як бачимо, яскраво простежується домінування ціннісного мотиваційного складника.

Найбільш помітні номінаційні зрушення відбулися в годонімії міста. Більшість годонімів, що зазнали зміни, мали відантропонімне походження та фактично склалися з прізвища (вул. Дроб'язка, вул. Фрунзе), по батькові (вул. Ілліча) або псевдоніма (Ленінський район, проспект Леніна, площа Леніна, вулиці Свердлова, Кірова, Горького, Дем'яна Бедного тощо), іноді до складу годонімів входили ім'я та прізвище (вулиці Олеко Дундича, Рози Люксембург, Карла Лібкнехта і т.ін.). Значна кількість заміненних годонімів була пов'язана із соціальним устроєм, символікою, офіційними організаціями та установами, пам'ятними датами Радянського Союзу (вулиці Сорок років Жовтня, Третьої п'ятирічки, Комсомольська, Соціалістична, Радянська, Жовтнева, Сорок років Радянської України, VIII з'їзду Рад, Червонопрапорна тощо). У деяких урбанонімах були закарбовані назви міжнародних організацій, що пропагували ідеї соціалізму (вулиця Комінтерну, провулок КІМу). Змінено також годоніми, пов'язані з назвами перейменованих міст (вул. Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Дніпропетровське шосе тощо) або з астіонімами, що містять прізвища осіб, які підпадають під закон про декомунізацію або утворені від відповідних антропонімів (Калініградська вулиця, вулиця Героїв Сталінграда).

Так, із мапи міста зникли всі назви, що свого часу формували знання про історію та історичних діячів радянської епохи, не залишилося онімів, пов'язаних з комуністичною ідеологією та багатьма реаліями радянської доби.

Відновлено старі найменування, утворені від назв церков та соборів. Так сталося з центральним *проспектом Соборним*, назвами вулиць *Троїцька*, *Святого Миколая*, *Покровська* (поблизу Свято-Покровського собору, від якого й назва центрального проспекту), *Благовіщенська*, *Святоволодимирівська*.

Поява деяких годонімів умотивована колишніми та сучасними будовами, закладами та іншими об'єктами містобудування та міського життя: вулиці *Привокзальна*, *Ринкова*, *Базарна*, *Поштова*, *Фортечна* тощо.

Ціннісні суспільні та родинні орієнтири закарбовані у назвах: провулок *Родинний*, вулиці *Дружби*, *Сімейна*, *Європейська*, *Оптимістична* (це фактично стало продовженням традиції називання вулиць у середині ХХ століття, оскільки в Запоріжжі вже є вулиці *Музична*, *Культурна* та ін.). Молодість і перспективність міста – у назвах майдан *Університетський*, парк *Студентський*. вулиця *Освітнянська*.

З'явилися нові назви, що підкреслюють красу та природні особливості міста та його окремих куточків, їх рельєф, близькість інших топооб'єктів: вулиця *Барвіста*, *Водограйна*, *Зорепадна*, *Світла*, *Річкова*, *Паркова*, *Кам'яна*, *Зеленоярівська*. Серед таких назв чимало фітотопонімів, а саме: вулиці *Мальв*, *Волошкова*, *Ялинкова*, *Малинова*, *Дубова*, *Соняшнікова* тощо.

Але найбільше нових найменувань умотивовано особливостями історії та культури історичного Запорозжя – Олександрівська – Запоріжжя.

Історія козацтва відтворена в назвах вулиць *Максима Кривоноса*, *Гетьмана Івана Самойловича*, *Гетьманська*, *Кошова*, *Вільного козацтва*, *Івана Сірка*, *Івана Мазени*. Є годонім, створений від імені міфологізованого персонажа нашої історії, – вулиця *Козака Бабури*.

Чумацтво, яке було розвинене в нашій місцевості, дало назву вулиць *Чумацтва*, *Чумацький шлях* (щоправда, остання назва може бути мотивована найменуванням астрономічним).

Новий урбанімікон практично відновлює пам'ять про перебування на нашій землі менонітів та їхню роль у розбудові економіки краю: вулиця *Розенталь* – згадка про німецьку колонію на о. Хортиця, з діяльністю родини менонітів-промисловців Нібур пов'язана назва вулиці *Нібурівської*, пам'ять про колонію Шенвізе закарбована в годонімі вулиця *Шенвізька*. На місці колишнього менонітського поселення тепер вул. *Менонітська*. Сучасні назви вулиць нагадують (фактично створюють пам'ять) про Андреаса Валльманна та Герхарда Ремпеля – промисловців, засновників фабрики сільськогосподарського знаряддя на Верхній Хортиці.

Залишилися й назви, пов'язані з іменами людей, що розбудовували Запоріжжя, зробили значний внесок у створення промислового комплексу та будівництво Дніпровської ГЕС, мостів і т. ін. (міст Преображенського, вулиця Весніна і т. ін.). Цей список доповнився новими назвами: *проспект Інженера Преображенського*, вул. *Інженера Веденєєва* – одного з розробників програми ГОЕЛРО, керівника будівництва Дніпровської електростанції.

Водночас розширюється кількість урбанонімів, пов'язаних із Другою світовою війною (вулиця *Героїв Дніпра*), з'являються назви, утворені від імен та/або прізвищ героїв, що народилися чи загинули на теренах нашої області, жили в Запоріжжі або області після війни: вулиці *Леоніда Приня*, *Івана Мейлуса*, *Григорія Несмашного*, *Івана Бабака*, *Спартака Маковського*, *Івана Чупілка*. Оскільки зберегли значну кількість топонімів, пов'язаних із Великою Вітчизняною війною, то й пам'ять про неї не руйнується, а закріплюється, продовжується. Подвиги не піддаються забуттю.

Як свідчення безперервності героїко-патріотичної традиції – вулиця *Віктора Духовченка* – лідера збройного повстання радянських військовополонених в Афганістані.

Характерною рисою оновлення культурного простору Запоріжжя є поява годонімів, пов'язаних із сучасними подіями та героями сьогодення. У назвах вулиць закарбовані подвиги міліціонерів, пожежників: вулиці *Миколи Корищенка*, *Юрія Федорюка* та ін.

На мапі міста багато вулиць, названих іменами наших земляків, які загинули в АТО: вулиці *Івана Гутника-Залужного*, *Петра Третяка*, *Максима Прокуратова*, *Олександра Говорухи*, *Олексія Заїки*, *Олександра Пивоварова*, *Михайла Гончаренка*, *Богдана Завади*, *Василя Сергієнка*, проїзди *Сергія Бурлака*, *Віталія Тиліженка*.

Кілька вулиць назвали на честь військових підрозділів, що воюють на Сході: вулиці *Героїв 93-ї бригади*, *Героїв 55-ї бригади*, *Героїв 37-го батальйону*, *Добровольчих батальйонів*.

Топонімікон Запоріжжя збагатився іменами тих, хто багато зробив для облаштування міста, розвитку промисловості, окремих підприємств, інфраструктури тощо. Звідси годоніми, пов'язані з іменами міських голів різних часів: вулиця *Павла Захаріна*, *Фелікса Мовчановського*, очільників підприємств, організацій, закладів: вулиця *Миколи Ласточкина* – чемпіона СРСР з легкої атлетики, директора Запорізького заводу "Радіоприлад", *Сергія Серікова* – генерального директора виробничого об'єднання «Запорізький автомобільний

завод “Комунар”», *Олександра Кузнецова* – депутата Верховної Ради України, колишнього директора ТРК “Алекс” тощо.

Розширюється коло годонімів, що закріплюють пам’ять про Запоріжжя як місто передусім промислове, наприклад: вулиці *Перша ливарна, Трансформаторників, площа Енергетиків, Сталевара Галушки*. Але кількість таких найменувань незначна, що зумовлено, на нашу думку, достатньою репрезентованістю на мапі міста образу Запоріжжя як одного з промислових центрів України.

Сукупність нових назв формує уявлення про Запоріжжя не тільки як про промислове місто, але й місто, у якому народжувалися або/та працювали талановиті винахідники й конструктори, насамперед пов’язані з моторо- та літакобудуванням. На мапі міста з’явилися вулиці, названі на честь одного з піонерів ракетної техніки *Юрія Кондратюка*, інженера-конструктора й винахідника *Бориса Луцького*, розробника моторів для воєнних літаків та бензопили “Дружба” *Олександра Анашкіна*, авіаконструктора *Григорія Чечета* тощо.

Є й нові назви вулиць, які фіксують пам’ять про людей, котрі багато зробили для розвитку культури нашого міста, – науковців, письменників, музикантів та діячів театру, спортсменів: вулиці *Миколи Кищенка, Академіка Чабаненка, Професора Толока, Професора Скидіна, Петра Ребра, Василя Діденка, Єлизавети Щедрович, Дмитра Миргородського, Леоніда Жаботинського*. У нових годонімах зафіксовані й імена видатних українських учених (вулиці *Вернадського, Михайла Грушевського*) та винахідників (вулиця *Сікорського*). Поряд із цими найменуваннями з’явилися назви вулиць з іменами та псевдонімами українських письменників: *Кобзаря, Григорія Квітки-Основ’яненка, Пантелеймона Куліша, Бориса Грінченка, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської, Миколи Хвильового, Олени Теліги*. Саме в такий спосіб формується знання про місто як про центр культури, мистецтва, спорту.

Прикладом ушанування запоріжцями тих, хто уславлює їхній край у літературі та мистецтві, є назви вулиць *Панаса Саксаганського* – одного з корифеїв українського побутового театру, легендарного виконавця ролей запорожців (партії Карася в опері С. Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм”, роль Гната Голого у трагедії І. Карпенка-Карого “Сава Чалий” та ін.), *Богдана Ступки* – неперевершеного Тараса Бульби в однойменному кінофільмі за повістю М. Гоголя, *Миколи Рибнікова*, котрий уславився роллю Олександра Савченка в знаковому для нашого міста кінофільмі “Весна на Зарічній вулиці”.

Проведений аналіз засвідчує загальну тенденцію до деідеологізації урбанімікону та творення нових мнемотопосів.

Офіційне перейменування районів міста, проспектів, вулиць, провулків, парків тощо сприяє творенню нової пам’яті про минуле та формуванню певних аспектів знання про сьогодення.

Корективи історичної пам’яті виявилися в тому, що, по-перше, відмова від старих назв, пов’язаних із сакралізацією комуністичної ідеології, радянської історії та її діячів, запускає процес забування, оскільки зникають візуальні знаки пам’яті, постійні нагадування у вигляді табличок із назвами вулиць, записів у паспортах на сторінках реєстрації, фіксації адреси в документах та анкетах тощо. Відповідно зникає й аудіознак, оскільки старі назви перестають звучати спочатку в офіційному, а пізніше й побутовому мовленні. У такий спосіб відбувається організоване стирання раніше освячених аспектів радянського минулого, його десакралізація і коригування неофіційного ставлення.

По-друге, нові урбаніміми, передусім годоніми, закріплюють інше, значною мірою альтернативне радянському знання про минуле краю, включаючи різні його етапи, насамперед, звичайно, про козаччину та охоронців пам’яті про степове лицарство. Відновлюється пам’ять про життя та діяльність на нашій землі менонітів та їхню роль у розбудові економіки краю. Твориться пам’ять про осіб, діяльність яких була значним внеском у розвиток промисловості та інфраструктури Олександрівська, пізніше – Запоріжжя тощо.

По-третє, формується уявлення про тяглість та безперервність героїчної історії краю, оскільки годоніми фіксують мужність та звитягу козацтва – запоріжців-учасників Великої Вітчизняної

війни – героїв-афганців – героїв Небесної Сотні – бійців АТО. Привертає увагу той факт, що міські об'єкти називаються іменами саме Героїв, незалежно від їхнього звання, посади тощо.

По-четверте, завдяки новим онімам формується погляд на сучасне як час боротьби за свободу, створюється пам'ять про героїко-патріотичну парадигму сьогодення.

По-п'яте, коло урбанонімів, пов'язаних з промисловістю та робітничими спеціальностями, зазнало незначних змін, оскільки імідж промислового міста Запоріжжя мало завжди. Нові урбаноніми творять образ міста інтелекту, винаходів, науки, літератури та мистецтва. Хоч саме онімів-мнемотопів культури мало б бути більше.

По-шосте, нові назви зосереджують увагу на студентстві (водночас на мапі міста з'явилися парк Студентський, площа Студентська, майдан Університетський).

Отже, поряд із процесом забування творяться механізми нового сприйняття минулого та формування позитивного знання про сучасне, а певна назва простору міста сприяє формуванню та/або коригуванню історичної пам'яті його жителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Д. А. Пространство памяти: Великая Победа и власть. АИРО – научные доклады и дискуссии. Темы для XXI века / упор. Д. А. Андреев, Г. А. Бордюгов. Вып. 19. Москва, 2005.
2. Артюх В. А. Дещо про політику історичної пам'яті. URL: http://www.pravoslavuya.sumy.ua/readarticle.php?article_id=11.
3. Артюх В. Зміст поняття історична пам'ять на тлі українських реалій. URL: http://soipro.narod.ru/documents/konf_zhuk/artuh.doc1.
4. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2012. 437 с.
5. Буряк Л. І. Пам'ять у культурному просторі міста (київський контекст). *Національна та історична пам'ять* : зб. наук. праць. Київ: Пріоритети, 2013. Вип. 8. С. 94 – 102.
6. Верлен Б. Общество, действие и пространство. Альтернативная социальная география. *Социологическое обозрение*. 2001. Т. 1. № 2. С. 26 – 47.
7. Вулиці Запоріжжя – дзеркало історії: довідник і короткі бібліографічні списки про вулиці, провулки, проспекти, бульвари та майдани міста). Запоріжжя, 2008. URL: https://zounb.zp.ua/resource/ludy/ulitsu_st/indexf.html.
8. Вулиці Запоріжжя. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%83%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%96_%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B6%D0%B6%D1%8F.
9. Гирич І. Б. Сучасна київська топоніміка як вияв історичної свідомості. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 8. С. 133-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_8_19.
10. Гирич І. Б., Шаповал Ю. І. Чому необхідно переосмислювати минуле? Київ: Konrad Adenauer Stiftung, 2010. 44 с.
11. Захаров Є. Конфлікт пам'ятей. *Критика*. 2007. №5 (115)
12. Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4 (9). С. 35–43.
13. Касьянов Г. В. “Націоналізація” історії: нормативна історіографія, канон та їхні суперники (Україна 1990-х). Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми: колективна монографія / за ред. Л. О. Зашкільняка. Львів: Львівськ. нац. ун-т ім. І. Я. Франка, 2004. С. 57-73.

14. Киридон А. М. Простір пам'яті: експлікація поняття. *Національна та історична пам'ять*: зб. наук. праць. Київ: Пріоритети. Вип. 8. С. 25 – 32.
15. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
16. Колесник І. І. Мережева модель науки (новий проект української історіографії?). *Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки*. Вип. 4. Київ: Ін-т історії НАН України, 2009. С.54 – 88.
17. Колесник І. І. Українська історіографія в полі інтелектуальної історії : Modern or Postmodern? *Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки*. Вип.1. Київ: Ін-т історії НАН України, 2005. С.227–246.
18. Лабінська Г. Топоніміка : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Я. Франка, 2016. 274 с.
19. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст: монографія. Київ : ІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.
20. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії: монографія. Київ : ІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
21. Наумова І. Б. Проблеми історичної пам'яті в сучасних українських дослідженнях: дефініції, функції, конструкції. *Національна та історична пам'ять*. 2011. Вип. 1. С. 135-147. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2011_1_11.
22. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять: монографія. Київ: ТОВ Вид-во “Кліо”, 2014. 272 с.
23. Список вулиць м. Запоріжжя, які перейменовано. URL: <http://www.zavodskara.zp.ua/news/post01027>.
24. Список осіб, які підпадають під закон про декомунізацію. URL: <http://www.memory.gov.ua/publication/spisok-osib-yaki-pidpadayut-pid-zakon-pro-dekomunizatsiyu>.
25. У Запоріжжі декомунізували понад 100 вулиць (повний список). URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/v-zaporizhzhzhi-dekomunizovali-ponad-100-vulits-povniy-spisok--23022016110000>.
26. Фесенко Г. Ландшафти пам'яті у міському просторі: культурфілософський дискурс. *Людинознавчі студії. Серія : Філософія*. 2015. Вип. 32. С. 55–64.

УДК 811. 161. 2'373. 611

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-2-10>

ВНУТРІШНЬОДІЄСЛІВНА ДЕРИВАЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ВЕРБАТИВІВ ДЕСТРУКЦІЇ

Пославська Н. М., к. філол. н., доцент

*ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника”
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна*

nata.slavna@ukr.net

У статті проаналізовано внутрішньодієслівний словотворчий потенціал вербати́в деструкції. Установлено, що континуум словотвірних значень вербального блоку типової словотвірної парадигми досліджуваних твірних детермінують субстанційна, темпоральна, векторна та ступеня інтенсивності й міри виконання дії валентності. Вербативи руйнування як мотиваційна база характеризуються активним генеруванням похідних дієслів з результативною, просторовою, темпоральною, квантитативною семантикою.

Ключові слова: дієслово, девербатив, словотвірна парадигма, валентність, внутрішньодієслівна деривація, мутація, модифікація.